

NORDAL ÅKERMAN

Det begränsade krigets doktrin i den för-nukleära strategin

I

Ett år efter det att den första Eisenhower-administrationen trätt i funktion lanserade den amerikanske utrikesministern Dulles doktrinen om den massiva vedergällningen, enligt vilken varje »större» aggression från kommunistblockets sida skulle mötas med nukleär beskjutning av de viktigaste målen i fiendens hemland. Doktrinen uppfattades av sina många kritiker som onyanserad och riskabel i det att den inte klargjorde vid vilken gräns vedergällningen skulle komma att sättas in. Framför allt betonade man att doktrinen inte gav någon möjlighet för rimligt svar på fientliga aktioner som låg under det medvetna försöket att slå ut USA:s vedergällningsvapen. Fienden skulle härigenom kunna begå mindre aggressioner i förvissningen om att USA inte skulle våga bemöta dem med de yttersta vapnen.¹ Den starka negativa reaktionen på doktrinen, som först bestod av en serie inlägg från ofta mycket olika utgångspunkter, fick under andra hälften av 50-talet en mer samlad teoretisk bas genom utgivandet av ett antal debattskrifter vari grundmönstret för en alternativ strategi drogs upp. I stället för den antingen-eller-situation den massiva vedergällningen skulle försätta nationen i vid en allvarlig internationell konflikt – med antingen totalt termo-

---

¹ Det tal av Dulles den 12 januari 1954 som utlöste debatten innehåller flera element som klart anger en mer nyanserad uppfattning än den utrikesministerns kritiker ville tillskriva honom. Talet kan tolkas som ett försiktigt pläderande för förmåga till graduell vedergällning och har också tolkats så i några enstaka inlägg på 60-talet. För bedömningen av debatten om det begränsade kriget spelar detta föga roll då den andra tolkningen varit den helt dominerande.

nukleärt krig eller passivt acceptering av motståndarens inkräktande på den egna intressesfären som enda svarsmöjlighet – ville man skapa förutsättningarna för ett differentierat val av insatsdimension (multiple option). Kunde man befara en attack från östblocket på en nivå under det avsiktliga förintelseslaget mot USA måste detta, enligt dessa debattörer, förfoga över medel som satte det i stånd att i första hand avskräcka från sådan attack, och, om avskräckningen misslyckades, framgångsrikt kunna utkämpa ett begränsat krig. Praktiskt betydde det att man krävde en kraftig förstärkning av de konventionella stridsmedlen, dvs. ökning av antalet stridsberedda marktrupper och förbättrad mobilitet för dessa, intensifierad utbildning av arméns reservkadrer, utvidgning av det taktiska flygets förmåga o.dyl. När Kennedy-administrationen trädde till 1961 genomfördes till en del den begärda satsningen på de konventionella stridskrafterna. Intresset för det begränsade krigets doktrin minskades därmed och flyttades delvis över på sådana problem som gerillastrider, inbördeskrig, s.k. subversiv verksamhet osv. Det under hela 60-talet pågående Vietnam-kriget tillförde dock debatten en del konkreta åskådningsexempel, viktiga inte minst därför att Korea-kriget dessförinnan varit den enda förekomsten av vad man i debatten kallat för begränsat krig i atomåldern.

Som bakgrund till en studie om debatten kring det begränsade kriget i väst och öst 1945–70 skall här diskuteras i vilken utsträckning doktrinen kan sägas ha existerat och tillämpats under pre-nukleära strategiska förhållanden. Syftet är inte att efterforska de krigsfall som kan sägas falla in under den moderna definitionen av begränsat krig – endast ett fåtal sådana konkreta fall kommer att diskuteras – men väl att söka besvara frågan om denna teori har sin tydliga grund i den föratomära ålderns militärstrategiska diskussioner och därför kan sägas utgöra en naturlig utveckling av den strategiska doktrinen. Materialläget för en sådan undersökning är inte särskilt gynnsamt. De militärstrategiska doktrinhistorierna tar med få undantag sin början med Machiavelli eller än senare författare. I fråga om krigshistorien återfinns över huvud ingen inriktning på det begränsade kriget i någon jämförbar betydelse av begreppet. En undersökning som avser att djupgående penetrera den moderna doktrinen historiska bakgrund måste därför sägas utgöra en speciell, mycket omfattande forskningsuppgift. Här skall endast anges några tendenser i materialet.

Med begränsat krig avses i det följande begränsat lokalt krig, en

tolkning som sammanfaller med den i den amerikanska debatten under 50- och 60-talen vanligen tillämpade.² Begränsat krig kan i och för sig också sägas naturligt inkludera stridshandlingar som normalt anses ingå i konceptionen om graduell vedergällning. Den alternativa benämningen 'lokalt krig' medför dock andra och större nackdelar då den inte direkt alluderar på det inslag av medveten återhållsamhet i krigshandlingarna som varit en självklar utgångspunkt för det stora flertalet debattinlägg i USA under nämnd tid.

I den efterföljande studien kommer att fastställas de olika definitioner som konceptionen gavs i debatten i öst och väst. För denna korta historiska återblick fordras emellertid en operationell definition som här skall formuleras med hjälp av fem av de mest uppmärksammade debattörerna i ämnet (Brodie, Halperin, Kaufmann, Kissinger och Osgood). Nu råder mellan dessa kvalificerade författare ingen enighet om vad ett begränsat krig i själva verket innebär. De gemensamma minimivillkor som kan återfinnas hos de nämnda debattörerna har ett anmärkningsvärt blygsamt innehåll. Enligt dessa är ett begränsat krig en konflikt i vilken våldsmedel kommer till användning, men där dessa medel utgör bara en mindre del av kontrahenternas totala militära kapacitet. Båda parter måste visa frivillig återhållsamhet och ha begränsade målsättningar för sin insats. Överenskommelser om den nivå striden bör utkämpas på kan ske antingen tyst, genom förhandling eller genom signaler. Begränsningarna kan gälla vapentyp, geografisk utsträckning och/eller tillåtna mål, de kan gälla objekten för striden, och de kan gälla antalet och/eller karaktären på de inblandade kombattanterna. Striden utkämpas inte så mycket för de vinster man kan hoppas uppnå som för de politiska effekterna av deltagande eller uteblivet sådant. Som den diskuterats har konflikttypen alltid framstått som ett utpräglat defensivkrig.³

I fråga om andra villkor skiljer sig de nämnda författarna åt. Ytterligare diskriminerande specifikationer på denna krigstyp hade varit önskvärda, men är inte nödvändiga för den tentativa diskussionen i det följande.

---

² Jfr HALPERIN, MORTON: *Limited War*, Occasional Papers nr 3, maj 1962, Harvard University, s. 3.

³ I SSSR och en del västliga kretsar har teorin emellertid uppfattats som ett försök att på nytt legitimera och möjliggöra de krig som den totala avskräckningen ansetts förhindra.

I den amerikanska debatten framfördes inte sällan det argumentet för en ökad satsning på de konventionella stridskrafterna att det stora flertalet krig i historien varit begränsade i något avseende och att man kunde förvänta att detta skulle bli fallet också i framtiden. Argumentet byggde inte på någon klar definition av vad ett begränsat krig innebär och på vilka punkter det skiljer sig från andra krigsformer. Framför allt tog det inte hänsyn till den starkt stegrade destruktionsförmåga som kärnvapnen representerade, ej heller den eldkraftsutveckling som de konventionella vapnen undergått redan under det första decenniet efter krigsslutet. Den begränsning som kännetecknat många konflikter i historien bygger på en ren bristsituation, på en rad uppenbara fysiska hinder som t.ex. utvecklad kommunikationsteknik och osäker logistik, brist på vapenföra män, deserteringar eller risk för sådana, svag nationell ekonomi och instabila sociala förhållanden. Inte sällan har de geografiska hindren spelat en avgörande roll för att hålla kriget begränsade. Dessa omständigheter gör det också mycket svårt att bestämma om något element av frivillig återhållsamhet finns med i bilden. Från äldre tider kan som exempel på detta problem nämnas förhållandet mellan det romerska imperiet och Persien. Under tiden mellan 363 och 502 rådde mellan dessa makter ett tillstånd som har tolkats som ett avskräckningsförhållande påminnande om det som i vår tid råder mellan USA och SSSR. Under den nämnda perioden undvek de två världena att etablera någon större strid mellan varandra trots att ofta mindre konflikter utspelades i deras gemensamma gränsområden. Båda visade anmärkningsvärt intresse för att bevara den situation som uppkommit, vilket diplomatiska aktioner i positiv och negativ riktning ger vid handen. Liksom mellan vår tids supermakter förekom ett av diplomatiska spänningar relativt opåverkat handelsutbyte. När denna situation till slut övergick i en av obegränsat krig tycks orsaken ha varit en olyckshändelse, en begränsad aktion från persisk sida som till bådars förvåning visade sig framgångsrik. Samtidigt hade båda parter andra fiender vilket gav dem intresse av att bibehålla en relativ fred sinsemellan.⁴ Detta inslag måste i viss mån sägas minska avskräckningsmomentets betydelse,

---

⁴ BULLOUGH, VERA: The Roman Empire vs Persia, 363–502: A Study of Successful Deterrence, *Journal of Conflict Resolution*, vol. VII nr 1, mars 1963, s. 55.

om det också snarast ytterligare understryker parallellerna med förhållandet mellan USA och SSSR på senare år.

Kan då de här ospecificerade konflikter som under perioden ägde rum i gränsområdena anses utgöra begränsade krig i enlighet med den definition som inledningsvis angavs? Möjligheterna för en ömsesidig, frivillig begränsning av ett krig förutsätter större utnyttjade tillgångar som vid hot om plötslig utvidgning av konflikten kan sättas in i ett totalt krig. Dessa tillgångar konstituerar en avskräckning inte endast före konfliktens utbrott men även under det begränsade krigets förlopp och motverkar eskalation. Sådana styrkor var uppenbarligen tillgängliga på båda sidor. Också i fråga om överenskommelser för konflikternas bedrivande (tysta eller explicita), jämnstarka resurser på den aktuella stridsnivån och konflikternas utnyttjande för att »påminna» om den egna vedergällningsförmågan är faktorer som stämmer överens med den moderna innebörden av det begränsade krigets konception.⁵ Andra inslag utesluter dock möjligheten för fullständig likhet. Enligt den moderna konceptionen utkämpas kriget för att uppnå konkreta, väl definierade objekt. Gränsstriderna mellan Rom och Persien hade knappast denna höga grad av instrumentalism – i betydande utsträckning tycks de ha styrts av tillfälligheter och (vilket är väsentligt då moderna begränsade krig mycket väl kan *uppkomma* till följd av tillfälligheter) bibehållit denna karaktär. Inte heller är det rimligt att som begränsade krig beteckna skärmytslingar som helt drivs av lokala ombud eller t.o.m. helt självständigt av dessa.

Den avgörande svårigheten gäller den undre gräns över vilken ett begränsat krigstillstånd kan sägas råda. Med atomålderns goda kommunikationer får varje incident en allvarlig karaktär, varje inbrytning med våld från den ena sidan på den andras område möts omedelbart med åtgärder som på kort tid kan förorsaka begränsat eller totalt krig. I äldre tider däremot behövde inte varje sådan mindre konflikt få denna prägel av medvetet brott mot det ömsesidigt önskade fredstillståndet och möjligheterna att lägga ansvaret på självständigt agerande lokala beslutsfattare var i avgörande utsträckning bättre. Osäkerheten i bedömningen av de berörda konflikterna gäl-

---

⁵ Någorlunda jämnstark militär kapacitet på avsedd nivå nämns av många debattörer under tiden efter Andra Världskriget som en viktig förutsättning för att förhindra eskalation men är inte ett så genomgående krav att det kan fogas in i de inledningsvis nämnda minimivillkoren.

ler alltså om man över huvud kan identifiera reella krigstillstånd mellan parterna under perioden i fråga. I den mån sådana förekom bör det också vara möjligt att tala om förhållanden som åtminstone står det begränsade kriget nära.

I krigshistorien är denna situation sannolikt inte helt ovanlig. Vi möter den i en något annorlunda form i 1400-talets Italien där stadsstaterna bekämpade varandra med hjälp av legoknektstrupper. Dessa hade inget intresse av avgörande slag med många offer. Oftast bestod strategin av manövrer där de positioner man lyckades uppnå avgjorde konflikten redan innan ett slag utkämpats. Också när slag någon gång etablerades dominerade truppernas gemensamma intresse av minsta möjliga antal offer och dessa brukade verkligen vara lätt räknade, om de alls förekom.⁶

»The consequence of leaving the conduct of war in the hands of the great mercenary captains was that it came often to be waged as a mere tactical exercise or a game of chess, the aim being to manoeuvre the enemy into an impossible situation and then capture him, rather than to exhaust him by a series of costly battles.»⁷

Inte sällan misstänktes formellt mot varandra stående trupper för att ha träffat hemliga överenskommelser om att låta utgången av vissa konflikter bli oavgjord. Den begränsning av krigföringen som här rådde var således ofrivillig från stadsstaternas sida och deras reella möjligheter att utvidga konflikterna var på grund av deras regel instabila ekonomiska bas mycket små.

Det taktiska manövrerandet och det schematiska draget i själva krigföringen mellan stadsstaterna i Italien kan ses som ett naturligt utflöde ur den krigskonst som var förhärskande under medeltidens århundraden. I feodalsamhället reglerades tjänstgöringen i krig genom förläningar av mark och krigföringen fick sin prägel av det noga inrutade livet i samhället. När så de sociala förhållandena förändrades skiftade också krigföringen karaktär. Införandet av penningekonomin gav feodalfursten möjlighet att köpa sig en fast trupp

⁶ RAPOPORT, ANATOL: Clausewitz: On War, London 1968, s. 18–20; EARLE, EDWARD MEAD (ed.): Makers of Modern Strategy, Princeton 1948, s. 5 ff.

⁷ Charles Oman i Cambridge Modern History, vol. VIII, s. 656, citerat efter FULLER, J. F. C.: The Conduct of War, London 1961, s. 15–16.

av professionella soldater.⁸ När stridsintensiteten påtagligt avmattades under renässansen var detta en följd av att soldaterna utförde ett uppdrag för kontant vederlag och därför stred för de furstar som bäst kunde betala. Bandet till hemstaten hade upphävts och därmed det egenintresse som ligger i försvaret av det land man själv är en del av. Religionens betydelse för upprättandet och iakttagandet av vissa normer för krigföringen gjorde sig gällande också i det sen-medeltida samhället. Utifrån Augustinus' princip om kriget som rättfärdigt och tillåtet av Gud om det utkämpades för ett rättfärdigt mål accepterade kyrkan våldsanvändandet om detta ledde till återupprättandet av ett ordnat samhälle.⁹ Det var då naturligt att kräva att det legitima kriget skulle utkämpas med legitima medel, dvs. att uppfylla Augustinus' huvudvillkor för begränsning av kriget som stadgade att inte mer våld fick användas än som stod i proportion till det lidande man fått utstå.¹⁰ Detta strikta nivåtänkande har återuppstått i atomålderns strategi men med motiveringar som endast i undantagsfall har etisk eller religiös bakgrund.

I det praktiska livet sökte kyrkan – kanske, som Fuller menar, för att hävda sin supremati – kodifiera begränsningarna i lagar. Pax Dei, som först omtalades omkring 990, avsågs skydda kyrkliga byggnader, klerikaler, pilgrimer, kvinnor och bönder. Treva Dei, som initierades av synoden i Elna 1027, förbjöd krigföring mellan 12 på lördagen och gryningen på måndagen. Senare blev detta stillestånd förlängt till att gälla från onsdag kväll till måndag morgon. De hot om sanktioner (exkommunikation, interdikt) med vilka dessa regler byggdes upp gav dock i det långa loppet små resultat och de perioder av fasta normer för krigföringen som diskuteras här måste ses mot bakgrund av samhällets hela utveckling.¹¹ De detaljföreskrifter som kyrkan utfärdade, t.ex. i fråga om vilka vapen som var tillåtna, förstärkte dock den i det medeltida samhället förhärskande tendensen att aristokratisera kriget – i allmänhet förbjöds just de vapen som krävde föga eller ingen utbildning för att hanteras.¹²

⁸ EARLE, s. 5.

⁹ MILLER, LYNN H.: *The Contemporary Significance of the Doctrine of Just War*, *World Politics* vol. XVI, jan. 1964, s. 254–5 ff.

¹⁰ *Ibid.*, s. 258; jfr FULLER, J. F. C.: *Armament and History*, London 1946, s. XI–XII.

¹¹ FULLER, 1946, s. 61 f.

¹² *Ibid.*, s. 63.

Men iakttagandet av vissa fasta regler för krigföringen kom alltså att förstärkas av att professionella arméer övertog den och krigen tenderade att bli allt mer begränsade ju längre de avlägsnades från det civila livet. Emellertid är konsekvenserna av denna krigföringens professionalisering inte entydiga. Den åtskillnad mellan civilbefolkning och armé liksom den från medeltiden kvardröjande uppfattningen om kriget som en rättegång mellan parter vilka möts under likartade villkor som existerade fram till franska revolutionen har åtminstone ett viktigt undantag: det trettioåriga kriget vars senare hälft till större delen utkämpades av legionärer men som i våldsamhet och antal offer upphävde nästan varje spår av begränsning.¹³ När Grotius skrev sitt verk om internationell rätt, *De Jure Belli ac Pacis*, var det under intrycket av detta krigs totala karaktär han formulerade sitt krav om moderation i striden.¹⁴

Den moderna konceptionen av det begränsade kriget bygger i mycket hög grad på iakttagandet av vissa i förväg fastställda regler för krigföringen. Trots de olika situationerna och det förhållandet att målsättningarna för medeltidens och renässansens krig sannolikt mycket sällan var begränsade mer än av nödtvång finner vi här ett viktigt gemensamt drag i äldre och modern strategi. När Emmerich de Vattel i sin 1758 publicerade *Nationernas lagar* förespråkar kodifierandet och efterföljandet av vissa bestämda normer för krigets förlopp, normer som enligt hans mening måste vara enkla i utförandet och rätt uppfattas av båda sidor, kan detta ses som en förövning till de hypoteser om tysta överenskommelser som för T. C. Schelling och många andra strategianalytiker i atomåldern spelat så stor roll vid utformandet av en det begränsade krigets teori.

Efter det trettioåriga kriget återvände strategin till något av manövrerandets teknik. Mycket vanligt under 16- och 1700-talen var långa beläringar av befästningar och städer under vilka tidvis kunde förekomma fredligt umgänge de båda krigförande parternas folk och även soldater emellan.¹⁵ I och med franska revolutionen förändrades i grunden denna bild – strategin fick en ny förutsättning genom de tvångsvisa uttagningar och massarméer som den gav upphov till.¹⁶ Kriget blev nu totalt åtminstone i fråga om de franska

¹³ FULLER: *The Conduct of War*, s. 15 f., 20.

¹⁴ *Ibid.*, s. 16 f.

¹⁵ *Ibid.*, s. 21 ff.

¹⁶ *Ibid.*, s. 30 f.

ansträngningarna men också till effekterna för andra folk. Långt dessförinnan hade dock i krigsteorin rests krav om en ny och mer allomfattande strategi.

Den franska invasionen i Italien 1494 gjorde slut på de rätt idylliska förhållanden som dittills rått i krigföringen. Föreställningarna om det krig som förs i enlighet med uppställda regler och med väl definierade målsättningar som ett mera humant och upplyst krig krossades inte lika lätt som stadsstaternas splittrade försvar. Machiavellis skrifter om krigets konst skrevs och publicerades därför i ett teoretiskt klimat där många av de gamla föreställningarna dominerade.¹⁷

Utgångspunkten för Machiavellis syn på krigföringen var det skarpa avståndstagandet från 1400-talets manöverstrategi. »That cannot be called war where men do not kill each other, cities are not sacked, nor territories laid waste.»¹⁸ I hans maktcentrerade strategi var huvudmålet i stället att fullständigt krossa fienden, fullständigt förstöra hans land. Hans arbete om krigskonsten var därför ägnat att verka för reformer som skulle sätta de italienska staterna i stånd att värna sin självständighet. Eftersom det gällde en kamp mellan expanderande organismer kunde inte några regler för krigets bedrivande iakttas. För Machiavelli var varje medel som gav seger rättfärdigt, medlen skulle bedömas uteslutande efter sin militära effektivitet. Detta innebar inte att synfältet skulle begränsas till endast militära angelägenheter – också de politiska organen var vitala för krigets utgång men de måste underordnas de militära hänsynen. Mot renässansens begränsade konflikter och undvikande av slag satte Machiavelli påståendet att alla de militära ansträngningarna syftar till slaget och att förberedelse för detta bör styra arméns uppbyggnad.¹⁹ Tre hundra år före Clausewitz ger han därmed åt kriget en karaktär som avvisar varje begränsning som inte motiveras av rent taktiska skäl.

I sin moderna definition är det begränsade kriget ett renodlat politiskt krig. Det måste ständigt ledas av politiska överväganden och låta militära effektivitetskrav komma först i andra hand. Relationen mellan medlen och krigets begränsade mål måste hela tiden träda klart i dagen, endast därigenom kan dess instrumentalitet och

---

¹⁷ EARLE, s. 14.

¹⁸ Florentinsk Historia, bok V, kap. 1. Citerat efter EARLE, s. 13 f.

¹⁹ Ibid., s. 14–24.

rationalitet upprätthållas samt eskalation förhindras. Dessa karaktäristika är dock inte unika för begränsade krig i atomålderns mening, de är väsentliga också för operationer som begränsas endast av taktiska överväganden. Det är därför inte överraskande att den napoleonska strategins teoretiker, Jomini och Clausewitz, ägnat intresse åt dessa problem.

Liksom tidigare Machiavelli visade Clausewitz mycket liten förståelse för tanken om moderationer i krigföringen. Målet måste alltid vara att omkullkasta fienden och påtvinga honom ens vilja. Våld bör användas till »dess yttersta gränser».²⁰

»Låt oss inte höra talas om generaler som erövrar utan blodutgjutelse. Om ett blodbad är en fruktansvärd syn så är det orsak att visa mer respekt för kriget, inte att genom humanitära känslor göra det svårt vi bär gradvis allt trubbigare, tills någon träder fram med ett som är skarpt och hugger av vår arm.»²¹

Clausewitz föreställde sig att det i varje land finns ett slags gravitationscentrum där alla nationens trådar löper samman och vars förlust måste medföra den nationella maktens kollaps. Strategins uppgift är att eliminera detta centrum.²² Vägen dit går genom avgörande fältslag, mot vilka allt i strategin pekar fram. (»Avgörandet med hjälp av vapen har samma innebörd för alla krigsoperationer, stora som små, som kontantbetalningen har för handeln.»)²³ Detta innebär inte att alla aktioner måste bli obegränsade. Redan i första kapitlet av 'Om kriget' räknar Clausewitz upp en rad modifikationer som förvandlar det ideala kriget (i vilket fienden förintas i ett avgörande slag) till ett individuellt:

»Vadhelst en krigförande part underlåter på grund av sin svaghet, blir för den andre en reell, objektiv orsak att begränsa sina egna ansträngningar, och sålunda åter, genom denna reciproka handling, reduceras extrema tendenser till ansträngningar på en begränsad skala.»²⁴

²⁰ FULLER: *The Conduct of War*, s. 61.

²¹ Citerat efter RAPOFORT, s. 415.

²² FULLER, 1969, s. 67 f.

²³ EARLE, s. 104.

²⁴ *Ibid.*, s. 103.

Men framför allt är det politiken, med dess krav på instrumentalitet (kriget som en fortsättning av politiken med andra, kombinerade medel) och rationalitet (medlen underordnas den antagna målsättningen som grundas på en allomfattande kalkyl), som sätter de viktigaste gränserna för strategin. Utan en fast förbindelse med politiken blir kriget en orimlig historia utan mål.²⁵

Den politiska målsättningens ständiga överhöghet och ledande funktion för strategin är inte de enda momenten i Clausewitz' krigsuppfattning som kan sägas bilda utgångspunkt för det begränsade krigets teori. Clausewitz diskuterar olika former av krigsföring där förintelseslaget bara är en om än den viktigaste och den ideala. Det kan också förekomma krigsformer där målen är klart begränsade samt helt små krig. Skillnaden mellan krigen med begränsade mål och de med obegränsade klargör i vilken utsträckning Clausewitz lagt den teoretiska grundvalen för det begränsade krigets doktrin. Däremot kan man i detta sammanhang förbigå hans diskussion av det lilla kriget eftersom detta uppenbarligen för honom gäller en rent taktisk fråga hur mindre trupperheter bäst kan utnyttjas i fält.²⁶

I en efterskrift till sitt verk 'Om kriget' från 1827 skriver Clausewitz att han nu betraktar de åtta böckerna (varav de två sista endast förelåg i utkast vid hans död) som en något oformlig massa av material vilken han hade önskat arbeta om. Revideringen skulle framför allt understryka krigets politiska karaktär liksom skillnaden mellan de två formerna av krig: omkullkastandet av fienden och erövringen i gränsområdet.²⁷ För eftervärldens praktiker kom denna

---

²⁵ FULLER, 1969, s. 64 ff. Liksom i andra avseenden är Clausewitz på denna punkt motsägelsefull då han på annat ställe framhåller att den politiska målsättningen inte är någon despotisk lagstiftare och att den måste anpassas till medlen. (EARLE, s. 105. Jfr DELBRÜCK, HANS, Die Strategie des Perikles erläutert durch die Strategie Friedrichs des Grossen, Berlin 1890, s. 9.) Jomini är i detta avseende mera entydigt medveten om den roll för krigets karaktär som den politiska målsättningen spelar (EARLE, s. 90).

²⁶ »Man versteht unter kleinem Krieg den Gebrauch kleiner Truppenabtheilungen im Felde. Gefechte von 20, 50, 100 oder 3,400 Mann gehören, wenn sie nicht Theil eines grössern Gefechtes sind, in den kleinen Krieg.» (CLAUSEWITZ, CARL VON: Schriften - Aufsätze - Studien - Briefe. Herausgegeben von W. Hahlweg, Göttingen 1966, s. 231.)

²⁷ CLAUSEWITZ, CARL VON: Hinterlassene Werke über Kriegführung, 1-2, Berlin 1867, s. VII ff.

distinktion snart i skymundan och det totala krigets och förintelse-
slagets entreprenörer angav Clausewitz som den teoretiskt ansvarige
för 1900-talets våldsamma expansion på det obegränsade krigets
område, ett förhållande som de många motsägelserna i hans skrifter
delvis givit upphov till.²⁸ Historiker och strategianalytiker har där-
emot uppmärksammat distinktionen mellan de två krigsformerna
som en grundläggande del av Clausewitz' strategi.

Om distinktionen så förenklas att den bara gäller skillnaden mel-
lan totalt krig och en mindre territoriell erövring hade den redan
tidigare förekommit hos Jomini.²⁹ Men Clausewitz såg gränseröv-
ringen som ett led i något större och däri utvecklas det taktiska
momentet i hans krigssyn. När målet är begränsat behöver man inte
tillgripa total förintelse av fiendens huvudstyrkor. I stället kan er-
övringen av det territoriella objektet tjäna som katalysator i ett
utmattningskrig vari man utnyttjar den defensiva positionens inne-
boende styrka. Härigenom kan man skapa en situation där man
antingen för alltid behåller objektet eftersom fienden inte har kraft
nog att ta det tillbaka, eller använda det som förhandlingsämne i en
fredsuppgörelse.³⁰ För en skribent som Corbett är denna strategi
att betrakta som begränsat krig:

»Citing as an example Fredrick the Great's war for conquest
of Silesia, he says, 'In such a war . . . the offensive operations
ought to be proportional to the end in view. The first move is
naturally to occupy the provinces claimed' (not, be it noted,
to direct your blow at the enemy's main force). 'Afterwards,'
he proceeds, 'you can push the offensive according to circum-
stances and your relative strength in order to obtain the desired
cession by menacing him at home.' Here we have Clausewitz'
whole doctrine of 'Limited War'; firstly, the primary or ter-
ritorial stage, in which you endeavour to occupy the geo-
graphical object, and then the secondary or coercive stage, in

---

²⁸ Jfr FULLER, 1969, s. 60.

²⁹ CORBETT, JULIAN S.: *Some Principles of Maritime Strategy*, London 1911,
s. 43.

³⁰ *Ibid.*, s. 42, 46; CLAUSEWITZ, Berlin 1867, s. VII. Asikten finns dock fullt ut-
vecklad redan i utkastet till bok VIII, kap. 2, s. 8.

which you seek by exerting general pressure upon your enemy to force him to accept the adverse situation you have set up.»³¹

Här rör vi oss redan bort från den moderna konceptionen av begränsat krig. I ett anfallskrig flyttas positionerna fram, visserligen med hjälp av krig i vilket bara en mindre del av ens krafter engageras men troligen med avsikt att något längre fram tillgripa hela förmågan om så erfordras. Önskemålet om proportion mellan insatsdimension och målsättning tycks mest vara en fråga om ekonomisering av begränsade resurser. Clausewitz' inriktning på seger, liksom hans föreställning om möjligheten att hota fienden i dennes eget kraftcentrum ger stöd åt en sådan tolkning.³²

Risken för att operationen skall sjunka ner till manöverstrategins nivå är – på den andra sidan av strategins spektrum – eliminerad eftersom friheten i handlandet garanteras så tillvida som hotet om ett avgörande slag alltid hänger i bakgrunden. Enligt Delbrück är det osäkerheten om också fienden tänker iakttaga krigsformens spelregler som gör att manöverstrategin inte kan tillämpas och att man tvingas upp på mellannivån.³³ Detta argument tycks i viss utsträckning också kunna vändas mot tanken på begränsning av krig över huvud. När Clausewitz talar om krig med begränsat mål är det inte klart om begränsningen förutom målet också gäller krigsinsatsen. Försvararen måste nu avgöra om han har möjlighet att återerövra objektet, eller om det måste uppges. Väljer han att söka återerövra det bör den ursprunglige angriparen ha anledning göra samma övervägande och eventuellt avstå från det han erövrat.

»Ju mindre offer vi begär av vår motståndare, desto mindre kan man förvänta sig, blir det motstånd han kommer ställa upp; men ju mindre hans förberedelse är, desto mindre behöver vår vara. Vidare, ju mindre vårt politiska mål är, desto mindre värde kommer vi knyta till det, och desto lättare kommer vi förmås att ge upp det helt och hållet.»³⁴

---

³¹ CORBETT, s. 42–3. Jfr DEPUY, T. N.: War Without Victory?, Military Review vol. XXXV, mars 1956, s. 30 f., som söker visa att Clausewitz vill ställa våldsbbrukets dimension i proportion till målsättningen.

³² Jfr DEPUY, s. 30 f.

³³ DELBRÜCK, HANS: Geschichte der Kriegskunst, 1962, del IV, s. 335.

³⁴ Citerat efter RAPOPORT, s. 109; jfr CORBETT, s. 39.

Skulle emellertid objektet vara så väsentligt för båda parter att ingendera faller undan finns det inget i Clausewitz' diskussioner som antyder att då skulle utvecklas ett begränsat krig i modern mening. Då vidtar i stället krig i dess absoluta form vars huvudsyfte är krossandet av fienden. Oklarheterna på denna punkt beror främst på att Clausewitz inte varit uppmärksam på att gränsområdet för den andra parten kan spela en vital roll och att stora ansträngningar därför kommer att göras från hans sida för att återta det.³⁵

För avgörandet av frågan i vilken utsträckning Clausewitz övervägt begränsat krig i dess moderna gestaltning finns dock mindre motsägelsefulla upplysningar att tillgå. Kriget för det begränsade målet, denna andra och lägre form av krigskonsten (Ermattungsstrategie som Delbrück kallade den) är inte en isolerad kampform, den är för Clausewitz ett led i en långsiktig plan vars yttersta mål sammanfaller med Niederwerfungs-strategins. Det är en strategi som tillgrips i avvaktan på att styrkeförhållandena skall förskjutas så att det slutliga slaget kan utdelas. Som exempel nämner Clausewitz bl.a. att varje försök från Fredriks den store sida att slå österrikarna och deras allierade på Karl XII:s maner skulle lett till hans ovillkorliga förlust medan däremot den strategi han i verkligheten bedrev, sju års oupphörligt utmattningskrig, gjorde klart för hans fiender att kostnaderna för att besegra Preussen var oacceptabelt stora.³⁶ Också i praktiskt arbete höll Clausewitz fast vid denna taktiskt upplagda handlingslinje. När han 1830 drog upp en plan för anfällskrig mot Frankrike bedömde han det som uteslutet att ett av revolutionära strömningar försvagat Preussen skulle ha förmåga krossa de franska huvudstyrkorna. Den lägre krigsformen däremot syntes vara en framkomlig väg och i detta fall skulle den bestå i en ockupation av Belgien. De ansträngningar som Frankrike då skulle påtvingas för att gendriva ockupationen skulle mycket väl, menade Clausewitz, så till den grad utmatta den franska kapaciteten att landets makt kunde brytas.³⁷

För många forskare som ingående analyserat Clausewitz' texter tycks heller inte finnas någon tvekan om att Clausewitz betraktade den lägre krigsformen som endast en nödfallsåtgärd. Corbett anser att

---

³⁵ Jfr CORBETT, s. 52.

³⁶ CLAUSEWITZ, CARL VON: Krig och krigföring, Stockholm 1942, s. 53 f.

³⁷ CORBETT, s. 47.

»... Jomini and Clausewitz, the two apostles of the Napoleonic method . . . had seen too much not to know that Napoleon's method was only applicable when you could command a real physical or moral preponderance. Given such a preponderance, both were staunch for the use of extreme means in Napoleon's manner. It is not as something better than the higher road that they command the lower one, but being veteran staff-officers and not mere theorists, they knew well that a belligerent must sometimes find the higher road beyond his strength, or beyond the effort which the spirit of the nation is prepared to make for the end in view, and like the practical men they were, they set themselves to study the potentialities of the lower road should hard necessity force them to travel it.»³⁸

Formulerat på detta sätt (av Corbett) ger Ermattingsstrategin hos Clausewitz snarast associationer till vad som i modern strategi kallas salami-taktiken eller peacemeal aggression, dvs. just den företeelse som det begränsade krigets doktrin avser att besvara.

Delbrück ser på samma sätt utmattningsstrategin som en förberedelse till en fullständig seger och understryker det taktiska momentet också i bedömandet om slag skall etableras eller inte:

»Die Schlacht spielt (also) sowohl in der Niederwerfungs- wie in der Ermattungsstrategie eine Rolle, der Unterschied aber ist, dass sie in jener das eine, alles andere überragende, alles andere in sich aussaugende Mittel ist, in dieser nur als ein Mittel anzusehen ist, das neben anderen zur Wahl steht.»³⁹

Den ökade valfriheten innebär dock inte att huvudmålet någonsin tappas ur sikte. Clausewitz' ord att »Syftet med krigets idé måste alltid vara fiendens omkullkastande; detta är den fundamentala föreställning från vilken vi startar»⁴⁰ är det genomgående temat i hela hans verk. Oklarheter i stilen och en rad delvisa och fullständiga motsägelser har givit upphov till formuleringar som hårddragna

³⁸ Ibid., s. 43 f. Jfr *ibid.*, s. 72 f.

³⁹ DELBRÜCK, 1962, s. 334 f.

⁴⁰ Citerat efter RAPOPORT, s. 388.

skulle kunna tolkas så att Clausewitz framstod som en det begränsade krigets teoretiker. Inriktningen av den påtänkta revideringen är då ett av de inslag som pekar fram mot en sådan tolkning. En formulering i hans »Nachricht» från 1827 om att »Die Übergänge von einer Art in die andere müssen freilich bestehen bleiben, aber die ganz verschiedene Natur beider Bestrebungen muss überall durchgreifen und das Unverträgliche von einander sondern»⁴¹, där ju en för det moderna begränsade kriget typisk artskildhet förespråkas, är en annan. Men ingenstans i hans verk går det att återfinna det argument som i atomåldern varit det viktigaste för en ökad satsning på en alternativ strategi: att den lägre krigsformen måste väljas, inte av nödtvång, inte av svaghet, utan av fri vilja baserad på insikten om vidden av den högre krigsformens irrationalitet. Man måste därför med Rapoport konstatera att Clausewitz aldrig upptäckt möjligheten av situationer där den ena partens vinst inte behöver vara den andres förlust (icke-nollsummespel).⁴²

Corbetts kritiska granskning av Clausewitz' strategi bildar upptakt till hans egen diskussion av det begränsade kriget, så som han betraktade det några år före det första världskriget. Nu visar redan Corbetts acceptering av vissa förställningar hos Clausewitz att hans konception av denna krigsform skiljer sig avgörande från den som varit aktuell under atomåldern. Liksom hos Clausewitz är begränsningen eftersträvansvärd bara som taktisk manöver, som ensidig vinst för den ena parten i avsikt att beröva den andre möjligheten att utnyttja sin fulla styrka. Den begränsade territoriella erövringen anser han vara ett utmärkt medel för detta ändamål.⁴³ Samtidigt behöver enligt denna uppfattning angriparen inte ålägga sig någon hämsko i fråga om intensitet och insats: Corbett varnar för sammanblandning av Clausewitz' distinktion mellan krig med begränsade och de med obegränsade mål och den andra skillnad som gäller moderna krig (där nationens fulla styrka utnyttjas) och äldre tiders (där krigen utkämpas av stående arméer). För också

---

⁴¹ CLAUSEWITZ, 1867, s. VII.

⁴² RAPOPORT, s. 74.

⁴³ CORBETT, s. 41 och 48. Här nämner Corbett exempel på begränsade krig efter Clausewitz' tid som till karaktären överensstämmer med de exempel Clausewitz själv lämnade. Corbett tycks uppfatta dessa exempel som liggande innanför hans egen definition av det begränsade kriget.

krig med begränsade mål kan utkämpas på Napoleons sätt.⁴⁴ När Corbett på detta sätt, klarare än Clausewitz själv, renodlar huvudtendensen i 'Om kriget' visar han att han inte önskar tydligt skilja de båda krigsformerna åt eller över huvud begränsa destruktionens omfattning. Påståendet strider också mot den direkta relation mellan det politiska målets betydelse och ansträngningarnas intensitet han själv betonar.⁴⁵ Endast om en ytterligare distinktion förs in i bilden, nämligen den mellan objektets territoriella belägenhet och utsträckning å ena sidan och dess politiska betydelse å den andra kan de två åsikterna hindras från att bli motstridiga.

I sin vidare behandling av det begränsade krigets problem står Corbett (i förhållande till Clausewitz) ännu längre bort från den moderna konceptionen av denna krigsform. Den avgörande svagheten i Clausewitz' uppfattning av de två krigsformerna anser han ligger i dennes rent kontinentala synvinkel som döljer det faktum att den lägre krigsformen också har fördelen att den ofta visar sig mer effektiv och ekonomisk.⁴⁶ På kontinenten blir med nödvändighet gränserna mellan de två formerna oklara. En organisk distinktion går däremot att iakttaga när det gäller världsvida imperier som kan utkämpa begränsade krig för territoriella objekt som ligger på andra sidan havet eller i utkanterna av stora, ofullständigt befolkade områden.⁴⁷ Den önskvärda isoleringen går då att uppnå med hjälp av diverse maritima aktioner. I förening med objektets relativa politiska obetydlighet skapar denna isolering gynnsamma omständigheter för begränsad krigföring.⁴⁸ Corbetts betoning av objektets bristande vikt är emellertid inte entydig – som nämnts upptog hans kritik av Clausewitz det momentet att denne inte insett att vissa objekt i gränsområdena kan vara av vital natur för försvararen och därför föranleda obegränsad insats från denna sida. Däremot råder ingen oklarhet vad gäller önskemålet om isolering av objektet. Detta är i stället själva utgångspunkten för Corbetts teori och motiverar

---

⁴⁴ Ibid., s. 41. Jfr samma uppfattning hos DELBRÜCK, 1962, s. 517.

⁴⁵ CORBETT, s. 39.

⁴⁶ Ibid., s. 52 och 56.

⁴⁷ Jfr HAYES, JOHN D.: *Peripheral Strategy ... Littoral Tactics ... Limited War*, Army vol. VI, sept. 1954, s. 409, där krigshistorien indelas i maritima konflikter (utmattning, utrönande av fiendens svaga punkter osv.) och kontinentala (total ansats, fiendens krossande är målsättningen).

⁴⁸ CORBETT, s. 52 och 56.

för honom den betydelse han vill tilldela marinen: denna spelar i hans strategi samma roll för begränsningen av kriget som det starka hemmaförsvaret för att förhindra en obegränsad kontraattack.⁴⁹

Corbetts bestämning av den lägre krigsformen kan i vissa avseenden sägas falla inom det begränsade krigets moderna doktrin, om än på någon av de lägre krigsnivåerna. Corbett tar som sin utgångspunkt en konflikt mellan supermakter och undgår därmed att hamna bland alla de småkrig som är begränsade p.g.a. aktörernas relativa obetydlighet visavi varandra och i någon mån omvärlden. Å andra sidan strävar han hela tiden efter att skjuta objektet så långt ut i den politiska geografins periferi som möjligt och återför därmed till analysen elementet av begränsning genom nödtvång. Under nuvarande förhållanden kan heller inte sådan isolering uppnås, inte minst beroende på parternas flyg- och robotkapacitet (vilken Corbett inte gärna kunde räkna med), varför problemet i viss mån blir irrelevant. Clausewitz' kontinentala syn måste därför, trots dess ofullständigheter, sägas ligga närmare vår tids diskussioner av möjligheten till begränsade krig mellan supermakterna.

3

På grund av den oerhört snabba teknologiska utvecklingen sedan den tid då den senast verksamme av de behandlade analytikerna skrev, är det knappast överraskande att man inte kan återfinna en strategisk teori som direkt förebådar vår tids uppfattning av det begränsade kriget. Begränsat krig måste också i relativt avseende anses innebära mycket olika situationer när man jämför äldre tiders förhållanden med dem som råder i atomåldern. Själva sökandet efter en sådan teori kan dock inte betraktas såsom att man gör sig skyldig till anakronism, då konsekvenserna av kriget i äldre tider tedde sig tillräckligt fruktansvärda (för sin tids betraktare) för att motivera försök att tillämpa begränsade krigsformer. Om det än förefaller sannolikt, att begränsade krig i vår mening ägt rum i den pre-nukleära historien tycks dessa inte ha givit upphov till någon fullständig teoretisk kodifiering. Den frivilliga återhållsamheten, in-

---

⁴⁹ Ibid., s. 54.

sikten om existensen av vissa gemensamma intressen fiender emellan också i själva den våldsamma kampen har inte upptagit strategianalytikernas uppmärksamhet förrän en avancerad teknologi åstadkommit en pättställning så petrifierad att en inriktning på alternativa strategier blivit en naturlig följd. Begränsning genom genuin eller åstadkommen oförmåga att utvidga kriget har som vi sett existerat både i praktik och teori. Begränsning i form av samarbete med fienden har man i den prenukleära världen inte kunnat föreställa sig. Vi har hos många analytiker stött på resonemang och krav som spelar en viktig roll i det begränsade krigets teori. Med det intresse som av vår tids strateger ägnats åtminstone Clausewitz tycks en påverkan trolig. Men också det bristfälliga material som här diskuterats ger vid handen att det begränsade krigets teori snarare bör ses som en följd av en speciell vapenteknologisk situation än som en logisk utveckling av de militärstrategiska doktrinerna.